

היחס לרוב וחזקות בהלכה*

- א. היחס ההלכתי בין רוב, חזקה ומציאות
- ב. בתקנה קבועה הנוגעת לרבים מתחשבים גם במיעוט
- חידושו של ה"ישועות יעקב":
בתקנה קבועה חוששים אפילו למיעוטא דמיעוטא
- הנצי"ב מוולוז'ין: בדבר קבוע חוששים אפילו למיעוט
- טומאת בית הפרס - טעם התקנה
- "חזקה דרבא" תקפה גם כשהדבר יכול להתברר
- חזקה ורוב גם במקום ספקות
- ג. משנה זהירות בדבר הנוגע לרבים
- ד. היתר שתיית חלב
- ה. מהו שיעור "מיעוט מצוי"
- ו. הגדרת רוב ומיעוט מצוי בעידן התעשייתי

אני מברך את האכסניה, חברת תנובה ורב החברה הרב זאב וייטמן, על היוזמה המבורכת לקבץ ציבור שהכשרות בראש מעייניו. אשמח תמיד לעמוד לצדכם. תזכו להגדיל תורה ולהאדירה.

א. היחס ההלכתי בין רוב, חזקה ומציאות

אחד הנושאים המרכזיים, אולי המרכזי ביותר בכל העיסוק בתחום הכשרות, הוא ההתייחסות לרוב. פעמים רבות נשאלתי, הלא יש הלכות קבועות: "הולכים אחרי הרוב", יש דיני חזקה, אם כן מדוע מערכות הכשרות כ"כ צריכות לבדוק ולברר ולעשות מאמץ כל כך כביר; האם לא די לנו בהלכות הקבועות שנמסרו לנו מימות אבותינו דרך חז"ל, המשנה, והגמרא?

ב. בתקנה קבועה הנוגעת לרבים מתחשבים גם במיעוט

חידושו של ה"ישועות יעקב":

בתקנה קבועה חוששים אפילו למיעוטא דמיעוטא

בעל ה"ישועות יעקב" (לגאון רבי יעקב משולם אורנשטיין זצ"ל) ביורה דעה (סימן ט"ו ס"ק א') כותב, שאנחנו סומכים על רוב רק בספקות מקריים, אבל כל דבר שבו אנו עושים הנהגה ותקנה קבועה לרבים, צריכים לחשוש בו אפילו למיעוטא דמיעוטא "דהרי המיעוט גם הוא בעולם, וא"כ המיעוט יבוא לכלל איסור ואיך יתוקן הדבר, כי מה לי אם הרוב יבוא לכלל איסור או המיעוט". בעל ה"ישועות יעקב" מציין ש"זה יסוד מוסד אצלי ומזה לא אזוע" (שם, יורה דעה, סימן ט"ו ס"ק א'). הגאון מט'שיבין (רבי דב בריש ווידנפלד) זצ"ל בספרו "דובב מישרים" (חלק ג' סימן מ"ט),

*נערך מתוך דברים שנישאו בעל-פה בכנס כשרות החלב של ועדת מהדרין תנובה, שהתקיים בירושלים בניסן תשע"ב

מביא את דבריו של בעל הישועות יעקב ומציע להוכיח אותם מדברי הרמב"ן¹. לפי דבריו של בעל הדובב מישרים, הרמב"ן בא ליישב, קושיה של בעלי התוספות - במסכת גיטין (דף י"ז, א) למדנו בגמרא, ש"זנות לא שכיחא". שואלים בעלי התוספות על אתר (ד"ה "זנות לא שכיחא") הרי במשנה הראשונה במסכת כתובות תיקנו שתהא בתולה נישאת ביום הרביעי, שאם הייתה לו טענת בתולים ישכים לבית דין דחיישינן שמא תתקרה דעתו, ומסתברא דטפי איכא למיחש לשמא תזנה מלשמא זנתה. מביא הגאון מט'שיבין זצ"ל בשם הרמב"ן, מכיוון שכאן מדובר בנושא שנוגע לכל כלל ישראל ורצו לעשות תקנה קבועה, חששו אפילו לדבר שאיננו שכיח; וזו ראייה ליסוד הגדול שחידש בעל ה"ישועות יעקב". בעל הדובב מישרים דן בהלכה למעשה לגבי בית קברות, שהיה בו ספק חשש לטומאת כהנים והוא, בעל הדובב מישרים, כותב: אעפ"י שאפשר היה להקל, אבל מכיוון שהיה מדובר בדבר קבוע שאולי יש בו מכשול לרבים צריך לחשוש אפילו למיעוט.

הנצי"ב מוולוז'ין: בדבר קבוע חוששים אפילו למיעוט

כעין הדברים הנ"ל כותב גם הנצי"ב (הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ברלין) זצ"ל בשו"ת משיב דבר חלק (ב', סימן ז'), הוא מבסס את העיקרון על דברי הרמ"א ביורה דעה (ק"ט, סעיף א), שאין לקנות "יין או שאר דברים" אצל אדם אא"כ הוא מוחזק בכשרות, "מיהו אם נתארח אצלו אוכל עמו". הנצי"ב מסביר מה ההבדל בין **להתארח** אצל אדם ולאכול מברשו ובין **לקנות** ממנו: **להתארח**, זה דבר מקרי, אבל **לקנות**, מכיוון שהוא מוכר לרבים והחנות קבועה במקומה, כאשר אנחנו צריכים לדאוג לרבים בדבר קבוע, עלינו לחשוש אפילו למיעוט "ובעין שיהא מוחזק בכשרות". כך פירש הנצי"ב וזה מעין הדברים שכתב בעל הישועות יעקב.

לולא דברי הנצי"ב היינו מפרשים את דברי הרמ"א, שמחלק בין מי שמארח ואין לו פיתוי כספי להאכיל, חלילה טרף, לבין מי שיש לו חנות, ואנו צריכים לחשוש שמא בגלל רווח ממוני הוא עלול להכשיל אחרים שזה פשט אחר שניתן להבין בדברי הרמ"א.

בעל ה"פליתי" (לגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל) ביורה-דעה (סימן י"ח, סעיף יז), כותב שכל התקנה של חכמים בה חייבו את השוחט להראות לחכם את הסכין לשם בדיקתה, נאמרה רק בשוחט קבוע ששוחט לרבים. אבל ששוחט ששוחט לעצמו "פעם אחת או לפרקים", איננו מצווה להראות את הסכין לחכם, וזה מעין דבריהם של כל האחרונים הנ"ל שצינתי.

טומאת בית הפרס - טעם התקנה

המקור החשוב ביותר לגישה הנ"ל הם דברי התוספות בכתובות (כ"ח ע"ב, ד"ה "בית הפרס דרבנן"). תקנה זו של טומאת בית הפרס ניתן להבין באחד משני פנים: שדה שאבד בו קבר, או שדה שנחרש בו קבר בטעות ועצמות המת נפרסו והתפזרו בשטח - חלה על המקום טומאה דרבנן. דהיינו, עפר השדה מטמא את הנוגע בו, או את הנושא אותו כאילו נגע או נשא מת. אפילו אם מן התורה לא היינו צריכים לחשוש לטומאה משום ש"ספק טומאה ברשות הרבים טהורה", מכל מקום תקנו חכמים, שיש לחשוש לטומאת בית הפרס. כותבים בעלי התוספות (שם ד"ה "בית הפרס דרבנן") שהסיבה שחששו מטומאת בית הפרס היא משום שמדובר במקום קבוע ונוגע לרבים ולא בעניין מקרי, ומשום כך חששו לטומאת בית הפרס.

אמנם, אין בהכרח להוכיח מדברי בעלי התוספות, שזה כלל בכל דבר ועניין. ניתן לומר שבעלי

1. אינני יודע איפה המ"מ לדברי הרמב"ן, אבל מן הסתם הגאון מט'שיבין ראה רמב"ן כזה

התוספות רק באים להסביר מה הטעם שחששו לטומאת בית הפרס בניגוד לכלל הגדול של ספק טומאה ברשות הרבים שטהור. ההסבר הוא, שעשו תקנה מיוחדת בגלל שהמקום המסוים הזה הוא קבוע והספק נוגע דבר יום ביומו. יתכן בהחלט שאין הכרח לומר שבעלי התוספות באים לחדש כלל גדול באיסור והיתר, אלא לומר שדבר שהוא קבוע לרבים צריך תמיד לחשוש בו גם למיעוט, וגם לדבר שמעיקר הדין לא צריך לחשוש בו.

"חזקה דרבא" תקפה גם כשהדבר יכול להתברר

מה אנחנו צריכים ראייה יותר גדולה מ"חזקה דרבא"? "חזקה דרבא" משמעותה חזקה על אדם שמלאו לו שלוש עשרה שנים, שצמחו לו שתי שערות. וכן חזקה על נערה שמלאו לה שתיים עשרה שנים, שצמחו לה שתי שערות. כלומר, אנחנו תולים שקטן בן י"ג שנים מן הסתם יש לו שערות לכל דבר ועניין ואנחנו סומכים על "חזקה דרבא" אעפ"י שנוגעת לכל הילדים שבעולם וניתן לברר, אעפ"י כ סומכים על "חזקה דרבא".

חזקה ורוב גם במקום ספקות

סוגיא נוספת מפורשת במסכת יבמות וכך גם נפסק באבן העזר (סימן קס"ז). קטן יכול לייבם ולא צריך לחשוש שמא סריס הוא, כי אזלינן בתר רוב. לכאורה, אפשר היה להמתין עד שהדבר יתברר. הרי לן, שבמקומות רבים בש"ס אנחנו הולכים בתר רוב וחזקות גם כאשר ניתן לברר את הספקות וגם כאשר מדובר בספקות קבועים או מקריים שנוגעים לרבים. כך שמעיקר הדין אי אפשר לומר שיש הבדל בין יחיד לרבים ודבר קבוע לדבר מקרי. ואעפ"י, יש מן האחרונים, כפי שצינתי, שכעצה טובה אמרו שכאשר הדבר נוגע לרבים צריך משנה זהירות.

אחרי שהבאנו את המקורות, יש לשוב להדגיש, שבוודאי לא מדובר בעיקרון הלכתי קבוע ומוחלט, שכן במרחבי הש"ס יש תקנות רבות או סוגיות רבות שבהם הלכו אחרי הרוב אעפ"י שמדובר בספקות קבועים שנוגעים לרבים.

ג. משנה זהירות בדבר הנוגע לרבים

בעצה זו, שיש לנהוג במשנה זהירות כשמדובר בדבר הנוגע לרבים - יש היגיון מאד בסיסי. התורה ציוותנו "הוי בורח מן העבירה". אדם צריך להתרחק מן החטא. כאשר הספק קבוע יום ונוגע לרבים - ואין ספק שבכל רוב יש גם מיעוט - לכן הדעת נותנת והלב גוזר, שאדם צריך להתאמץ כדי שהוא או אחרים לא יכשלו על ידו. מכיוון שמדובר על רצון התורה וערך מוסרי, אז הכל לפי העניין ותלוי אם בקל ניתן להחמיר או שמא לא. כפי שחידש ה"ישועות יעקב" שכשיש ספק הנוגע לדבר יום יומי ונוגע לרבים - צריך להחמיר.

ד. היתר שתיית חלב

על אף האמור לעיל, אנחנו מתירים שתיית חלב על אף שגם חלב הוא ספק קבוע לרבים. זאת משום שמעיקר הדין לא צריך לבדוק טריפות. עצם השאלה היא, מדוע וועדות הכשרות למיניהם, ותנובה בכלל זה, עושים מאמץ כ"כ גדול להדר בכשרות, ולמה לא סומכים על הכלל הפשוט "עד אחד נאמן באיסורים"?

כבר כתב רבי יעקב בן אשר (טור סימן י"ח) שאין לסמוך על הקצבים בעלי החנויות למכירת בשר משום שהמכשול מצוי והפיתוי גדול. מאות שנים אחר כך, כתב בעל ה"חכמת אדם" (בסימן ע"א ס"ב), שבזמנינו אין אנו סומכים על החנונים אעפ"י שמעיקר הדין עד אחד נאמן באיסורים. כי

כלל ישראל חש, וברוך שמסר עולמו לשומרים, שכאשר הפיתוי גדול, יש וצריך לעשות תקנות והנהגות למנוע מכשול. כך נהגו בבית ישראל וכך נהגו יראי שמיים ומדקדקים, גם בזמן הזה. באופן כללי, הנושא שחשוב אולי יותר מכל נושא אחר בכל מערכות הכשרות הוא, הנושא של **מיעוט המצוי** אעפ"י שהולכים בממון אחר הרוב, כתב הרשב"א בתורת הבית (בית ג' שער ג'), שבאיסור והיתר יש לחשוש למיעוט המצוי.

ה. מהו שיעור "מיעוט מצוי"

נחלקו האחרונים מה ההגדרה של מיעוט המצוי. שיטת הריב"ש (בסימן קצ"א), ש"מיעוט המצוי" הוא מה שמתקרב לחמישים אחוז. מצד אחד מדובר במיעוט - 49 אחוז הוא מיעוט לעומת חמישים ואחד שהוא רוב, אבל מה שמתקרב למחצה, לחמישים אחוז, זה שהגדירו הפוסקים כמיעוט המצוי שצריך לחשוש לו. זאת שיטת הריב"ש.

בעל ה"משכנות יעקב", שהיה תלמידו הגדול של ר' חיים מוולוז'ין² דן גם הוא בסוגיה של מיעוט המצוי (יורה דעה סימן י"ז). באיזה שהוא שלב באמצע התשובה, הוא רוצה להוכיח, שעשרה אחוז זה בגדר "מיעוט המצוי". הגדרה זו היא חומרה לעומת דברי הריב"ש כמובן.

כתבתי במקומות רבים בספרים שלי וגם בתשובות רבות שכתבתי, שלענ"ד אי אפשר לקבוע אחוזים, בכלל. חז"ל וגדולי הפוסקים לעולם לא עסקו באחוזים. ההגדרות הן כלליות: רוב, מיעוט, מצוי, מיעוט המצוי וכו'. חז"ל ורבותינו לא עסקו בסטטיסטיקה. כל זמן שאין סטטיסטיקה אי אפשר לדבר על אחוזים.

לדעתי, מיעוט המצוי כשמו כן הוא. כל דבר שלא נתפס כחריג, כדבר היוצא מן הכלל, כהפתעה, כל מיעוט שהוא מצוי כל הזמן -ומי שעוסק בתחום כל הזמן נפגש גם במיעוט ולא רק ברוב- הוא שהגדירו הפוסקים כמיעוט המצוי.

ו. הגדרת רוב ומיעוט מצוי בעידן התעשייתי

הגדרה זו מציבה בפנינו בעיה גדולה כשעוסקים בהלכה למעשה. כאשר שוחט בעיירה קטנה שחט מספר קטן של בהמות בכל שבוע, היו טריפות שהיו מוגדרים כמיעוט שאיננו מצוי. אבל האידנא, כאשר אנחנו עוסקים בכל תחום בכמויות גדולות וכששוחטים שוחטים אלפי בהמות - גם מיעוט קטן מאד הופך להיות מצוי. שום דבר כבר איננו בגדר הפתעה. מכיוון שאנו חיים לא בשטייטל, אלא הכל מתועש, הרי אנו עוסקים בכמויות גדולות, ולכן איך נגדיר היום מיעוט המצוי?

כאשר מישהו בא להציג את הדילמה הוא שאל אותי כך: אדם שרואה עדר של פרות והוא נשבע שכל הפרות שיש בעדר הזה כשרות הן ולא טריפות, האם הוא חייב על שבועת שקר או לא? מן הסתם יסכים כל אחד שוודאי שזו שבועת שקר, כי הרי אנחנו יודעים ש-25 מהבהמות הן טריפות, אז איך הוא נשבע שכולן כשרות? ואני אומר, אם הוא נשבע שכל הבהמות כשרות ואכן אין בהם בהמה טריפה זוהי שבועת שקר, אבל אם הוא נשבע שמותר לשתות את חלבן של כל הבהמות האלה זו שבועת אמת ולא שבועת שקר הכיצד?

קודם כל, "אחרי רבים להטות" לא קשור למדעי הסטטיסטיקה, ולא להסתברות סטטיסטית.

2. בעל ה"קרן אורה" ובעל ה"משכנות יעקב" היו שני אחים; שניהם גדולי העיר קרלין, שהיתה עיר גדולה של חכמים וסופרים בליטא ובפרט בימיה; שני האחים, גדולי הדור היו, ונמנו על תלמידי הגדולים של ר' חיים מוולוז'ין. ה"קרן אורה" לקח את הפרשנות של הש"ס וה"משכנות יעקב" את פסקי ההלכה.

"אחרי רבים להטות" זה דין תורה שאינו מושתת על מה שאנחנו קוראים היום מדעי הסטטיסטיקה וההסתברות. ומכיוון שלגבי כל בהמה ובהמה אנו נוקטים שמדובר בבהמה כשרה, גם כשיש מאה בהמות - כל החלב כשר לשתיה, גם אם מבחינת ההסתברות הסטטיסטית אנחנו יודעים שעשרה או עשרים אחוז מהבהמות הם טריפה, כי כל אחת מהבהמות **בחזקת** כשרה היא. מה הדין כאשר תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה וחנות אחת מוכרת בשר טריפה? למדנו במשנה, מובאת גם בכתובות (דף ט"ו, א), שמכיוון שהולכים אחר הרוב, הרי חתיכת בשר שנמצאה בין החנויות - כשרה. מה הדין כאשר במשך שבועיים נמצאו עשר חתיכות? והם כולם עדיין לא נאכלו ומישהו מכניס את כל החתיכות לסיר ומבשל אותם יחד? האם מותר או אסור? הלא תשע חנויות כשרות והאחת מוכרת נבילה?

לפי חוקי ההסתברות הסטטיסטית היינו צריכים לומר שכשיש תשע חתיכות כשרות בסיר ואחת טריפה, אם מבשלים אותם ביחד הבשר אסור באכילה. מה הדין בעיר שרובה יהודים ומיעוטה נוכרים? תינוק שנמצא בעיר אנו הולכים אחר הרוב ואנו אומרים שהוא ילד יהודי לכל דבר, חייב במצוות. ומה הדין כאשר במשך השנים נמצאו עשרה ילדים בעיר הזו? שישים אחוז מתושבי העיר יהודים וארבעים אחוז נוכרים. ואח"כ עושים מניין והתקבצו ביחד אותם הילדים שנמצאו בעיר במשך השנים. האם אפשר לומר דבר שבקדושה עם המניין הזה? לפי ההסתברות הסטטיסטית יש לנו שישה יהודים וארבעה נוכרים. כי שישים אחוז מתושבי העיר הם יהודים וארבעים אחוז גויים, האם אפשר לצרף אותם למניין? בעקבות הקביעה ש"הולכים אחר הרוב", כל עשרת הילדים האלו דינם כדינו של כל יהודי כשר ולא רק שישה מתוך העשרה.

הוא הדין בשאלתנו לגבי החלב. כשהולכים אחר הרוב, כל אחת מהבהמות בחזקת כשרה, וגם אם החלב התערב ביחד, והרי זה דומה לעשר חתיכות בשר שנמצאו בין החנויות ולעשרה ילדים שנמצאו בעיר, מכיוון שאנחנו הולכים אחר הרוב, גם כאשר לפי ההסתברות הסטטיסטית אנחנו צריכים להתחשב במיעוט - לא כך בדין תורה.

נביא לכך שתי ראיות, האחת מהגמרא בזבחים (דף ע"ג) והשניה הלכה מפורשת ביורה דעה. במסכת זבחים אנחנו עוסקים בבעיות שנתערבו פסולים בכשרים ומכיוון שיש בהמה קבועה חוששים למיעוט, "כל קבוע כמחצה על מחצה דמי". והגמרא שואלת "אלא ניכבשינהו דניידי" (נכוף את הבהמות שיהיו ניידות, כדי שלא תהיינה קבועות במקומן) "ונימא כל דפריש מרובא פריש". והגמרא שואלת "אלא מעתה, מגיסה אסורה?". רש"י מפרש, אם שחטו את הבהמות והדם התקבל בכלי אחד וכי נאמר שמקצת הדם פסול ואי אפשר לזרוק אותו על גבי המזבח? אלא מה, בגלל שהחלטנו שכל אחת מהבהמות היא כשרה, כי הולכים אחר הרוב, גם אם הדם אח"כ התערב - כל הדם כשר ולא רק מיעוט. לדעתי סוגיא זו היא ממש הסוגיה שלנו.

כיוצא בזאת למדנו ביורה דעה (סי' פ"א סעיף ב'), שאם יש שישים בהמות וחלבו את כולם והחלב נכנס למיכל אחד, ואח"כ אחת הבהמות נמצאה טריפה - החלב בטל בשישים, ולא צריכים לחשוש אולי הבהמה שנמצאה טריפה נתנה יותר חלב מבהמות אחרות שהן בחזקת כשרות. אנו יוצאים מנקודת הנחה שכל הבהמות, פחות או יותר, באותו גודל, ונותנות אותה כמות חלב, ולכן יש כאן ביטול בשישים. לכאורה, יש מקום לשאול, בהמה אחת נמצאה טריפה, למה לא צריך לחשוש למיעוט, שיש עוד כמה בהמות שהן טריפות? הרי לנו הלכה מפורשת בשר"ע, שאם לא נמצאו טריפה, כולן או רובן, כולן בחזקת כשרות. לכן הספק שלנו הוא אך ורק בגלל שאחת הבהמות נשחטה ונמצאה טריפה וכל הדיון הוא רק האם צריך לסמוך שיהיה שישים, או שמא צריך לחשוש

שמא בהמה זו שנמצאה טריפה נתנה יותר חלב מן האחרות.
רבי דוד הלוי (הט"ז), רבי שבתאי כהן (הש"ך) ורבי אליהו מוויילנה (ביאור הגר"א), כולם אומרים שהסיבה שאנחנו מקלים היא משום שזה ספק דרבנן, וספק דרבנן לקולא. אבל צריך לשים לב, כי גם הם נדרשו רק לשאלה למה באמת לא צריך לחשוש שמא בהמה זו שנמצאה טריפה נתנה יותר חלב מן האחרות, אבל לא הטריד אותם בכלל מה עם האחרות שלא נמצאו טריפה, גם אם אנחנו יודעים שמבחינה סטטיסטית מיעוטם טרף. מן ההכרח, שכאשר אנו הולכים אחר הרוב מתעלמים מן ההסתברות הסטטיסטית כמבואר במסכת זבחים (דף ע"ג עמוד ב). כך גם בשאלה זו שהועלתה על שולחן מלכים בשאלת כשרות החלב.

נספח*

כבוד הרה"ג ר' משה טאובר שליט"א

מכתבו קיבלתי בזמנו ואבד ממני, ולפני זמן מה מצאתיו בהיסח הדעת. ע"כ מתנצל אני על איחור תשובתי והנני במענה קצר.

שאל כבו' אם אין סתירה בין מה שכתבתי בענין כשרות החלב בזמנינו² למה שכתבתי במנחת אשר ויקרא סימן מ"ז.

דהנה בענין השאלה שנתעוררה לפני שנים מספר בענין כשרות החלב בארץ ישראל כתבתי דכיון שידוע וברור שיש אחוז ניכר של בהמות שהן טריפות אלא דאזלינן בתר רוב ומשו"כ מכשירים אנו כל בהמה אף אם היא בעצם טריפה דכך הוא דין התורה דאזלינן בתר רוב, אך כאשר מערבבים חלב של מאות או אלפי בהמות וידוע מעבר לכל ספק שעשרים או שלושים אחוז של החלב אסור משום דהוי חלב טריפה איך אפשר להתיר את החלב כאשר אין כדי לבטלו. וכתבתי שם דכיון שלפי דין התורה כל בהמה ובהמה כשרה ומותרת אין הדין משתנה בכך שנתערב חלב של בהמות רבות, דאין דין רוב של תורה מושתת על מדעי הסטטיסטיקה אלא דין תורה הוא.

ומאידיך כתבתי בויקרא שם דאסור לכהן ליכנס לבית חולים כאשר ידענו שמסתמא יש בו מת, ואף שמעמידים כל אדם בחזקת חי אין זה אלא כאשר דנים אנו על אדם מסויים אבל כאשר השאלה היא אם יש מת בבית לא מהני בזה חזקת חי שעל כל אדם. ושאל כבודו מה בין זה לזה.

ובאמת אין הנידונים דומים כלל ועיקר, ועומד אני על שני הפסקים הנ"ל, אלו ואלו דא"ח. וזאת בשלושה סגנונות שונים.

א: דהנה תחילת השאלה בכשרות החלב היא בכל בהמה ובהמה האם חלבה של בהמה זו כשר ומשוהחלט לפי דין התורה דבהמה זו כשרה וחלבה כשר, אין הדין משתנה כאשר מערבבים חלבה עם חלב של בהמות רבות. אבל תחילת השאלה לגבי טומאת מת אינו על שום אדם מסויים, אלא האם יש מת בבית או אין בו מת ואין אנו דנים מתחילה על האדם אלא על הבית.

ב. ובסגנון אחר נראה לחלק דלגבי שאלת החלב כבר קבעה תורה שכל בהמה ובהמה כשרה שהרי התירה תורה לשתות חלבה והתירה תורה לשוחטה ולאכלה וכיון שנקבע שכל בהמה כשרה אין הדין משתנה ע"י התערובת, משא"כ בטומאת כהנים מעולם לא התעורר ספק על אדם כלשהו, דהלא כל עוד חי הוא אין כל ספק לגביו, וכל הספק נתעורר רק על הבית ומשו"ה אין כאן כלל ענין לחזקת חיים.

ג. ועוד בה שלישיה. גדר חזקה מתייחס מטבעו ליחיד לכשעצמו, ואין לו ענין לרבים ומשו"כ כאשר דנים על הבית אם יש בו מת אין זה ענין לחזקת חיים, משא"כ גדר רוב, דגם כאשר דנים אנו על בהמה מסויימת אם כשרה היא אם טריפה, הכרעת הדין דכשרה היא משום **דרוב בהמות כשרות**, ומשו"כ גם כאשר אכן דנים אנו על הרוב ולא על היחיד, אזלינן בתר רוב בהמות כשרות.

ומ"מ נראה פשוט וברור לענ"ד דשני פסקי הדין הנ"ל עומדים על תילם, ודו"ק בכ"ז.

* תשובה בכתב של הגר"א וייס הקשורה לנושא ושהועברה למערכת על-ידו.
1. מנחת אשר ב פרשת משפטים פרק ד ונדפס להלן

ובמה שתמה על שכתבתי בתינוק שנמצא בעיר דאם רוב ישראל דינו כישראל ואם רוב עכו"ם דינו כגוי דאין הדבר תלוי ברוב נשים הראויות ללדת אלא ברוב אנשי העיר, והוכחתי מזה דדין רוב הוי דין תורה ולא משום סבירות סטטיסטית, ותמה כבו' דבאמת כן מסתבר וכשם דמבואר במכשירין (פ"ב משנה ז' - ח') דאם נמצא פת עיסה אזלינן בתר רוב פת עיסה ואם נמצא פת קיבר אזלינן בתר רוב פת קיבר וכן בבשר מבושל, עי"ש.

זכה כבו' לכוין לדעתו של רבינו הגרעק"א בהגהות לשו"ע או"ח (דפוס יוהנסבורג, ועכשיו בעין הגליון דפוס טלמן בסי' של"א) שאכן כתב דאין הדבר תלוי אלא ברוב נשים מולידות, אך לענ"ד אין זה משמע מלשון המשנה וכל גדולי הדורות שלא כתבו אלא דאם רוב ישראל הוא ואם רוב עכו"ם נכרי הוא, ושאני מפת קיבר או בשר מבושל שהם בגוף הדבר ומאפייניו דאינו דומה פת קיבר לפת עיסה ואין אנו תולין אלא בדומה לו, אבל אין דין התינוק תלוי בנשים מולידות.

ויש לדון לפי הנ"ל במש"כ הרש"ש בכתובות י"ד לגבי שתי חנויות, בחנות אחת כשרה היו ארבעים חתיכות מרובעות ועשר משולשות ובחנות הטריפה לא היו אלא עשרים חתיכות וכולן משולשות ונמצאת חתיכה משולשת דכשרה, אף דרוב המשולשות טרפה כיון דרוב חתיכות כשרות, עי"ש. ולהמבואר צ"ע בדבריו דלכאורה החיתוך המסוים דומה לפת קיבר ובשר מבושל, וי"ל בזה.

ביקרא דאורייתא,

תשובה בשאלת כשרות החלב בזמננו*

באשר שאל לדעתי בדבר מה שעוררו לאחרונה בענין כשרות החלב, ויסוד השאלה מה שידוע שיש אחוז ניכר של הבהמות שהן טריפות או לפחות ספק טריפות, וא"כ מסתבר דאף דאזלינן בתר רוב ומותר לשתות את חלבה ולאכול את בשרה של כל בהמה ובהמה ולתלות שהיא מן הרוב הכשרות, אבל כאשר מערבים את החלב של מאות פרות איך נוכל לומר שכולן כשרות, נגד המציאות שיש עשרים אחוז טריפות, וכיון שיש טריפות ביניהם צריך ביטול בששים ולפי הידוע מספר הטריפות הוא לפחות כעשרים אחוז וא"כ כל התערובת אסורה.

ולענ"ד כל השאלה הזו בטעות יסודה, ויסוד הטעות במה שהחליפו בין דין תורה דאחרי רבים להטות ל"מדעי הסטטיסטיקה", דאף אם אמנם נכון הדבר שבהסתברות סטטיסטית אי אפשר לומר על עדר בהמות שכולן כשרות, אלא יש להניח שכשאחוז המיעוט הכללי יהיה אשר יהיה, כך אחוז המיעוט גם בעדר זה, אך לא כן בדין תורה דאזלינן בתר רוב, ולפי משפט התורה דיינינן בכל בהמה דין כשרה וממילא אף אם יצטרפו בהמות רבות, כולן כשרות לפי דין תורה.

הגע בעצמך, תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת נבילה, ונמצאו עשר חתיכות בשר ביניהם, וכי אסור לבשלן ביחד, כי עלינו להניח שאחת מהן נבילה. וכן עיר שרובה ישראל ומיעוטה נכרים, והרוב הוא רוב של **ששים אחוז**, ובמשך השנים נמצאו בעיר עשרה ילדים, וכל אחד מהם דינו כישאל דאזלינן בתר רוב (כמבואר במס' מכשירין פרק ב' משנה ז' ובכתובות ט"ו ע"ב), וכי לא נוכל לצרפן כולם למנין עשרה דהלא עלינו לתלות שארבעה מתוכם גויים ורק ששה יהודים ואיך נצרפם ביחד לומר דבר שבקדושה. וכיוצא בדבר, הלא גם בבני אדם יש מיעוט טריפות, ואיך נוכל לצרף עשרה עדים להעיד ביחד הלא ידעינן שעשרים אחוז בני"א יש בהם טריפות, וטריפה פסול לעדות, וא"כ נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדות כולן בטילה. (ויש לפלפל טובא בפרטי הלכה זו דנמצא אחד מהם קא"פ, אך כל בר דעת יבין שעיקרא דדינא פירכא).

אלא באמת פשוט דכיון דאזלינן בתר רוב, מהני דין זה אף כאשר הוא סותר את ההסתברות הסטטיסטית, וכל בהמה כשרה לפי הלכה זו אף כשמצרפים בהמות רבות ומצד המציאות יש ביניהם גם טריפות. ואין זה ענין כלל וכלל לדין חוזר וניעור, דשם מדובר ב**ביטול ברוב**. ועומק סברת חוזר וניעור הוא, דהיתר ביטול ברוב הוא ה**יתר נמשך**, ולא שהאיסור פקע והלך לו ברגע שיש רוב ושוב עבר ובטל מן העולם, אלא כל זמן שיש רוב המיעוט בטל אבל אם רבה האיסור ושוב אין רוב היתר כנגדו, שוב אין היתר ביטול ברוב, ואין זה ענין כלל לני"ד, דהלא מ"מ יש כאן רוב כשרות, וכאשר הולכים אחר הרוב כגון רוב חנויות מוכרות שחוטה אין אנו אומרים **שרוב** הבשר הנמצא שחוטה אלא **שכל** הנמצא שחוטה, וזה ברור ופשוט.

ונראה ראה לדברינו דהנה מבואר בשו"ע (יו"ד סי' פ"א ס"ב) "גבינות שנעשו מחלב בהמה ונמצא טריפה אם ידוע שקודם שחלבה נטרפה כל הגבינות שנעשו מחלבה אסורות ואם היתה בעדר עם בהמות אחרות ונתערב חלבה עם חלב האחרות הולכים בו אחר ס', הגה ואם יש ס' בהמות העדר ולא ידעינן בודאי שחלב מן הטריפה היא יותר מחלב אחת האחרות, אמרינן מסתמא דאיכא ס'

* מנחת אשר ב פרשת משפטים פרק ד

ומותר". הרי לך להדיא דתערובת חלב של הרבה בהמות קרוב לס' מותר בשתיה, והם מבטלים את חלב הטריפה. ועי"ש בש"ך דכתב בשם התו"ח דאע"ג דלא בדקנו את האחרות עדיין, (שהרי מדובר בבהמות חיות) מ"מ סמכינן דכשרים הם, כיון דרוב בהמות בחזקת כשרות הן, ולדברי המחמירים האיך מותר לשתות תערובת כ"כ גדולה, והלא יש ידיעה ודאית שיש ביניהם כמה טריפות שהרי טריפות הריאה הוי מיעוט המצוי וא"כ נמצא שבששים בהמות יש לכה"פ כמה טריפות ואין כאן שיעור ביטול, וע"כ דמחזקינן שכל הבהמות כולן כשרות, ודו"ק בזה.

ואף שכתבו שם הט"ז (סק"ד) והש"ך (סק"ח) וכן הוא בבהגר"א (ס"ק י"ב) דאין מקילין בזה אלא משום דמה"ת חד בתרי בטל ואין צריך ס' אלא בדרבנן, אין זה ענין לני"ד, דלא כתבו אלא במה שאין חוששין שמא בהמת הטריפה נתנה יותר חלב משאר הבהמות ואין כאן ס' כנגד חלבה, ובה כתבו כיון דהוי ספיקא דרבנן אין לחשוש, אבל עצם ההלכה דמחזקינן את כל שאר הבהמות ככשרות אינה משום דהוי דרבנן, עי"ש היטב.

ומה שכתב הרה"ג... וכי הרואה עדר בהמות ונשבע שכולן כשרות ואין ביניהם טריפה לא נשבע לשקר, צדק בדבריו, אבל אין זה ענין כלל לני"ד, דהשבעה מתייחסת למציאות, ובמציאות ידענו שיש מיעוט טריפות, אבל אם נשבע שכל הבהמות יש להם דין כשרה ואין בעדר איסור טריפה שבועת אמת בפיו, ודו"ק בזה כי דבר פשוט הוא.

ואף שכל הנ"ל פשוט הוא, באמת הדברים מבוארים בסוגיא מפורשת בזבחים (ע"ג ע"ב) דהקשו שם לגבי זבחים שנתערבו "ונכבשינהו וניידי ונימא כל דפריש מרובא פריש, אמר רבא גזירה שמא יבאו י' כהנים בב"א ויקרבו, א"ל ההוא מרבנן לרבא אלא מעתה מגיסא אסורה וכו'", ועי"ש ברש"י דס"ד דהמקשה התכוין לחוש שמא לאחר שכבר הותר משום כל דפריש אם י' כהנים יקחו בב"א שוב ליכא כל דפריש ושוב נאסר, וקמ"ל דכיון דכבר הותרו אינם חוזרים לאיסורן אפילו אם יקחו כולם בב"א ושוב ליכא רוב, דאל"כ "מגיסא אסורה" וכי לאחר שדם כולם מתערב במגיס הם חוזרים לאיסורם. הרי להדיא דלאחר היתר כל דפריש אין הדבר חוזר לאיסורו אף באופן שבטל כוח הרוב. (וע"ע ברא"ש מס' חולין פ"ז סי' ל"ז שהוכיח מסוגיא זו דגם בביטול ברוב נאמר כלל זה עי"ש).

וביסוד הדברים סברא זו דדין רוב הלכתא היא ואינו תלוי בהסתברות בלבד מוכח מעוד מקורות, דהנה בסוגיא הנ"ל דתינוק הנמצא במקום שרוב ישראל דינו כישראל לכאורה הו"ל לדון רק לפי רוב נשים הראויות להוליד אם מבנות ישראל המה או נכריות ומה לן לצרף את זקני העיר, וע"כ דאין אנו דנים כלל במדת ההסתברות מצד המציאות אלא דין תורה יש כאן.

וידוע מה שכתב הרש"ש בהגהותיו לכתובות (י"ד ע"ב) בענין חנות כשרה שיש בה נ' חתיכות כשרות ורק עשרה מהם משולשות ובחנות הטריפה יש כ' משולשות ונמצאה חתיכה משולשת אם אזלינן בתר רוב להכשירה וכתב דאכן כשרה היא, אף שרוב המשולשות טריפות, ויש לפלפל בזה גם במה שנחלקו האחרונים, בתשע חנויות מול חנות אחת, אך בחנות האחת יש יותר בשר ממה שיש בתשעה, ודו"ק בזה.

והנה הארכתי מאד בכל פרטי סוגיות אלה בכתבים, אך אין צריך להאריך, ובני"ד הדברים ברורים דאזלינן בתר רוב, ומותר לשתות חלב זה.